

Криста Вихтерих – член на Мозъчния тръст на WIDE

СТО – либерализацията, ГАТС / Общото споразумение за търговията с услуги / и равнопоставеността на половете

Глобалното реструктуриране

България като страна в преход е преминала през процес на реструктуриране на икономиката, пряко свързан с реструктуриране на националната държава и с реорганизиране на обществените отношения. Отличителната динамика на тези икономически промени се състои в достъпа до пазари и в търговска либерализация - отварянето на националните пазари за транснационалните търговски отношения и международните корпорации. Този стопански модел обещава печеливша стратегия за всички ни, където всяка и всички страни и всеки и всички икономически актьори ще извлекат ползи. Въпреки това, неолибералната икономическа парадигма се ограничава до паричния пазар и не се занимава с немонетарни стопански сектори, като социалното възпроизводство и незаплатения труд на жените в сферата на социалните грижи.

Икономиките, пазарите, домакинствата и държавите са културно конструирани институции, които имат джендър измерение. Равнопоставеността на половете в обществото е важна референтна точка в процеса на реструктурирането на нашите икономики, държави и социалното възпроизводство.

Жените и либерализацията на търговските отношения

Би трябвало да се очаква жените да бъдат печелившите от глобализацията и либерализирането на пазарите, поради факта, че по-голяма част от тях имат възможност да получат заетост. Тази "феминизация на заетостта", обаче, насочва мнозинството от жените към три основни сектора на трудовия пазар. На първо място, женската работна ръка беше основното сравнително предимство на новите експортно ориентирани, изискващи интензивен труд индустрии, както и на сектора на услугите и на селското стопанство в южните страни и в Източна Европа. Второ, жените имат основна роля в неформалната заетост – повечето им трудови дейности са на непълнен работен ден, временни, надомни или на принципа на самонаемането, което ги прави ниско платени и рискови. На трето място, неформалните, скрити и ниско платени работни места предимно в сектора на услугите в градските зони са пристан най-вече за мигранти от селските райони, от южните страни и Източна Европа. Така жените имат важна, стратегическа роля в реструктурирането на трудовите пазари и на разделението на труда в международен план: те са инструмент за намаляване на производствените разходи и дерегулиране в глобалната надпревара. Същевременно, поради конкуренцията при вноса на евтини потребителски стоки или на субсидирани земеделски продукти от Севера, много жени загубват доходите си от земеделски труд и от местните производства.

И така, в процеса на безпощадната надпревара на световния пазар, производствата за износ отново и отново се преместват и към “по-евтини” райони, а жените, заети в тях много бързо загубват работата си. По отношение на възнагражденията и заетостта им, новото международно разделение на труда, предизвикано от чуждите инвестиции и либерализацията на търговията, се характеризира със силна неустойчивост и несигурност.

Регулация на световната икономика

Основна тема в процеса на реструктуриране е връзката между икономика и политика. Държавните политики регулират частните интереси на пазара, гарантират обществения интерес и осигуряват обществените блага, социалното възпроизводство и благосъстоянието на всеки гражданин. А коя институция или кой ще регулира световната икономика?

ООН установи един глобален модел на управление, основано на защитата на човешките права, закрепен от редица конвенции и планове за действие, които бяха многостранно подкрепени от държавите по света. През 1995 г. бе създадена СТО с цел да създаде един световен режим на либерализиране на търговията, посредством многостранни правно обвързващи споразумения. Въпросът е дали двата режима- този, основан на парадигмата за правата на човека и другият, основан на идеята за свободния пазар, могат да бъдат синхронизирани и да се допълват. Необходимо е да се има предвид, обаче, че търговските споразумения са насочени към икономически ползи, в частност ползи за корпоративния сектор, а не към защита на интереса на гражданите, тъй като социалните аспекти, както и тези във връзка с човешките права, околната среда и равнопоставеността на половете не се взети предвид в тях.

СТО разширява фокуса и дейността си, като включва и нетарифни ограничения в търговията, а също и търговия с услуги и интелектуална собственост. Понастоящем се провеждат преговори върху три основни споразумения: Споразумението по селското стопанство, Споразумението за достъпа до пазара за неселскостопанска продукция и Общото споразумение по търговията с услуги (ГАТС). Същността и фокусът на всяко от тях е достъпът до пазарите. Водещият мотив на либерализацията е, че повишаването на конкуренцията ще увеличи стопанските дейности и ефективността и че ще генерира растеж и благосъстояние. Механизмът на пазарната конкуренция е считан за най-доброто средство за оптимално разпределение на ресурсите и благосъстоянието.

ГАТС, обществените услуги и социалното възпроизводство

ГАТС прокарва инвестиционните, търговските права и правата на собственост за корпоративния сектор в момент, когато редица страни изпитват криза в осигуряването на публичните услуги и социалното възпроизводство, поради държавни дългове и липса на финансови средства от страна на общините. Комерсиализацията и приватизацията очевидно са един от изходите за разрешаване на проблема с

неефективната държавна намеса или с корупцията при осигуряването на обществените услуги.

Този корпоративно управляван процес на либерализация, обаче, променя парадигмата за осигуряването на основните услуги и социалното възпроизводство в обществото. Държавата се опитва да ограничи социалните си отговорности. Философията на индивидуалната отговорност разбива концепцията за колективната отговорност и солидарността, а пазарната логика взема връх над динамиката на реципрочността и социалното възпроизводство, пазарната стойност подбива стойности като правата на човека и социалната справедливост. Обществените услуги са функция от благосъстоянието и се полагат на всички граждани, докато при доминация на системата на неолибералния пазар, те стават подчинени на принципите на конкуренцията и на добиването на печалба. Всяко реструктуриране на сектора на услугите е от огромно значение за положението на жените и за отражението на разделението на труда върху двата пола, защото тази сфера е до голяма степен сфера на женската заетост като пресечна точка на монетаризираната икономика и социалното възпроизводство. Затова приватизацията и либерализацията на обществените услуги е един процес със силно джендър измерение, основаващ се на съществуващото разделение на труда по пол и имащ различен ефект върху положението на мъжете и жените.

Негативното отражение на приватизацията и либерализацията на обществените услуги върху положението на жените

Резултатите от приватизацията и либерализацията на обществените услуги в южните страни еднозначно водят до негативно отражение върху положението на жените в три аспекта:

а/ жените като потребители на социални услуги

Процесът на намаляване на производствените разходи и съкращенията в публичния сектор и инвестициите в частния сектор води до поляризация при предоставянето на тези услуги и до система на "втора класа" в тази сфера: от една страна имаме добре оборудвани, кадрово обезпечени и ориентирани към печалбата доставчици на услуги, предлагащи високи цени, а от друга – система на обществено благосъстояние, в която не достига персонал и материално оборудване. Комерсиализирането на основните услуги означава, че те се разпределят според местонахождението на парите, а не според това къде са нуждите.

Излишно е да напомняме, че мнозинството от бедните и работещите бедни са жени, които нямат покупателна способност, за да си позволят скъпоструващите услуги, предлагани от частния сектор. Те са зависими от публичните услуги, а понижаването на качеството и обема на последните обуславя неравнопоставения достъп и бедността сред тези жени.

б) Жените в качеството им на заети в сектора на обществените услуги или работещи в сектора на търговия с услуги

Либерализацията поставя всички доставчици на услуги в зависимост от правилата на пазарната конкуренция: сектора на обществените услуги, трансанционалните компании, както и самонаетите лица. Това води до

натиск върху заплащането, неформализация, подизпълнителски вериги и дерегулация при заетостта.

Конкурентното предлагане на услуги изисква следователно съкращаване на работна сила. Най-застрашени от загуба на работни места са възрастните жени и тези с ниска квалификация. Централната и местната власт са не само важен източник на заетост за жените, но те прилагат и голяма част от позитивните мерки и насърчителните политики за равнопоставеност. Тези мерки, обаче, се възприемат от търговските споразумения като нарушаващи пазарната конкуренция и като бариери за свободната търговия. СТО може да попречи на правителствата при задействането на социалните стандарти и на насърчителните мерки спрямо жените и малцинствените групи. По този начин принципите на ГАТС се превръщат в мощни механизми за дерегулиране и за подкопаване на националния суверенитет.

в) Жените в качеството им на неплатена работна сила в грижите за домакинството и като социални работници на доброволен принцип в общностите

Когато всички услуги са подчинени на принципа на печалбата и на неолибералните норми на производство, частните и публичните доставчици на услуги се опитват да изместят дейностите по социалните грижи извън платената икономика, тъй като те са бавни и скъпоструващи. А голяма част от жените, заети в тази сфера, губят работните си места. Отново голяма част от жените са тези, които осигуряват такива обслужващи дейности на децата и други членове на семейството, като например гледане на болни и други дейности по отглеждането, които са извън регулирания трудов пазар. Жените вършат 80% от доброволната социална работа в общностите, където държавната намеса е съкратена. Така те са обречени на по-малко устойчива заетост и значително повече незаплатен труд.

Разрушителните ефекти от либерализацията на търговията

Налице са четири обезпокоителни тенденции в резултат от търговската либерализация, подета от СТО

- 1) Споразуменията в рамките на СТО се намесват в националните политики и дестабилизируют и намаляват влиянието на вътрешните регулативни механизми. В отделните страни се ограничава пространството за политическия и демократичния дебат в сферата на вземане на решения. Споразуменията не оставят възможност на правителствата за регулиране на националните икономики, било чрез тарифни ограничения, субсидии или мерки за преразпределение. В допълнение налагат отваряне на пазарите, което бива считано за универсално икономическо решение, без да се взема предвид състоянието на икономиката и особеностите на развитие.
- 2) Споразуменията в рамките на СТО разглеждат правата на работещите, социалната защита, антидискриминационните мерки и подпомагането на слабите сектори на икономиката като бариери пред свободната търговия и настояват за дерегулиране. Установява се и практиката на системно нарушаване на правата на човека.
- 3) Ефектът от търговската либерализация е повишено социално неравенство и разделителни линии в обществото.

- 4) Засилва се разделението между производство и търговия, т.нар. създаване на икономическа стойност и социалното възпроизводство, което се определя като женска икономическа непродуктивна сфера. Това води до и налага още веднъж обезценяване на незаплатения труд в сферата на социалните грижи.

Заклучения и политически стратегии

Осигуряването на основните услуги и задоволяването на базисните нужди трябва да бъде обвързано с принципа за защитна на правата на човека, със стандартите на защита на околната среда и със социалните такива, както и с равнопоставеността на половете и с нормите за справедливост между поколенията, със защитата на потребителите, за да се осигури устойчиво развитие и възпроизводство на човешките общности. Приоритетът за обезпечаване на основните социални услуги не е съвместим с логиката на транснационалния неолиберален пазар. Това се илюстрира от споразуменията на СТО, в които не намират място социалните проблеми и аспектите във връзка с равнопоставеността на половете и опазването на околната среда.

Социалната справедливост и равенството на половете, задоволяването на основните нужди, опазването на околната среда и защитата правата на човека трябва да бъдат поставяни над търговските права и комерсиалните правила. Основните и социалните услуги не бива да попадат в сферата на действие на ГАТС и следва бъдат изключени от него и да бъдат защитени от либерализация и приватизация. Задоволяването на основните нужди на гражданите трябва да се подчинява на демократично вземане на решения и на принципа на субсидиарността, който изисква те да бъдат реализирани на местно или национално равнище, когато това е възможно. Общностите и гражданските общества трябва да имат възможност да решават автономно и по всяко време как да организират предлагането на публични услуги. Никой и нищо не трябва да бъде подлаган/о на принуда за либерализация и приватизация.

Именно поради това, СТО трябва да се синхронизира с международния ред на защита правата на човека, установен и поддържан от ООН. В допълнение към това, ние сме призвани да търсим алтернативи на приватизацията и да изработваме нови социални договори, които да се основават на човешките права, а не на пазарни споразумения.